

YASHIL IQTISODIYOTNING BARQAROR RIVOJLANISHDAGI O'RNI

Sattorov Avazxon

Qo'qon universiteti Turizm va iqtisodiyot fakulteti

Iqtisodiyot yo'nalishi 2-kurs talabasi

avazxonsattorov@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada yashil iqtisodiyot kontsepsiyasining barqaror rivojlanish strategiyasida tutgan o'rni va ahamiyati tahlil qilingan. Tadqiqot davomida yashil iqtisodiyotning asosiy tamoyillari, uning amaliy qo'llanilishi va O'zbekiston sharoitida joriy etilish istiqbollari o'rganildi. Maqolada ekologik muammolarning iqtisodiy rivojlanishga ta'siri, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, qayta tiklanadigan energiya manbaalariga o'tish va yashil texnologiyalar joriy etishning zaruriyati ko'rib chiqilgan. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, yashil iqtisodiyotga o'tish nafaqat ekologik muammolarni hal qiladi, balki yangi ish o'rinlarini yaratish, iqtisodiy samaradorlikni oshirish va ijtimoiy farovonlikni ta'minlashga ham xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: yashil iqtisodiyot, barqaror rivojlanish, ekologik xavfsizlik, qayta tiklanadigan energiya, resurs samaradorligi, yashil texnologiyalar, atrof-muhit muhofazasi, iqtisodiy o'sish.

Kirish. Zamonaviy dunyo jamiyati oldida turgan eng dolzarb muammolardan biri iqtisodiy rivojlanish va ekologik muvozanatni ta'minlash masalasidir. XX asrning oxiri va XXI asrning boshlarida global iqtisodiyotning tez sur'atlarda rivojlanishi bir qator ekologik muammolarni keltirib chiqardi: iqlim o'zgarishi, biologik xilma-xillikning yo'qolishi, havo va suv havzalarining ifloslanishi, tabiiy resurslarning tugab borishi. Ushbu muammolar insoniyatni yangi iqtisodiy model – yashil iqtisodiyot konsepsiyasini ishlab chiqish va amalda qo'llashga undadi.

Yashil iqtisodiyot – bu iqtisodiy faoliyatning shunday turi-ki, u atrof-muhitga salbiy ta’sirni minimallashtirishga, tabiiy resurslardan samarali foydalanishga va kelajak avlodlar uchun ekologik barqarorlikni ta’minlashga qaratilgan. Birlashgan Millatlar Tashkilotining Atrof-muhit dasturi (UNEP) ta’rifiga ko’ra, yashil iqtisodiyot – bu insonlar farovonligini yaxshilaydigan va ijtimoiy tenglikni ta’minlaydigan, shu bilan birga ekologik xavflarni va ekologik tanqislikni sezilarli darajada kamaytiradigan iqtisodiy tizimdir.

O’zbekiston Respublikasi ham yashil iqtisodiyot tamoyillarini o’z rivojlanish strategiyasiga kiritgan. Prezident Shavkat Mirziyoyevning “2022-2026 yillarda yangi O’zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to’g’risida”gi Farmonida ekologik xavfsizlikni ta’minlash va yashil iqtisodiyotga o’tish ustuvor vazifalardan biri sifatida belgilangan. Bu esa mavzuning dolzarbligini yanada oshiradi.

Tadqiqotning maqsadi yashil iqtisodiyotning barqaror rivojlanish jarayonidagi o’rni va ahamiyatini ochib berish, uning asosiy yo’nalishlarini aniqlash hamda O’zbekiston sharoitida joriy etilish imkoniyatlarini baholashdan iborat.

Asosiy qism. Yashil iqtisodiyot kontsepsiyasi 1980-yillarda paydo bo’lgan va barqaror rivojlanish g’oyasining tabiiy davomi sifatida shakllangan. 1987-yilda Brundtland komissiyasi tomonidan taqdim etilgan barqaror rivojlanish ta’rifi – “hozirgi avlodning ehtiyojlarini kelajak avlodlarning o’z ehtiyojlarini qondirish qobiliyatiga putur yetkazmasdan qondirish” – yashil iqtisodiyotning asosiy g’oyaviy bazasi hisoblanadi.

Yashil iqtisodiyotning asosiy tamoyillari quyidagilarni o’z ichiga oladi:

Birinchidan, resurs samaradorligi va aylanma iqtisodiyot tamoyillari. Bu energiya, suv, xom ashyo va boshqa tabiiy resurslardan maksimal samarali foydalanishni, chiqindilarni minimallashtirishni va ularni qayta ishlashni nazarda tutadi. Aylanma iqtisodiyot modeli “ishlab chiqarish – iste’mol qilish – utilizatsiya” zanjirini yopiq tsiklga aylantiradi, bu yerda chiqindilar yangi mahsulot uchun xom ashyo manbai sifatida qayta ishlatiladi.

Ikkinchidan, ekologik barqarorlik va biologik xilma-xillikni saqlash. Yashil iqtisodiyot ekosistemalar xizmatlarini qadrlashni va ularni saqlab qolishni talab qiladi.

O'rmonlar, suv havzalari, tuproq va boshqa tabiiy resurslar nafaqat iqtisodiy qiymatga ega, balki hayot uchun zarur ekologik funktsiyalarni bajaradi.

Uchinchidan, ijtimoiy tenglik va adolat. Yashil iqtisodiyot nafaqat ekologik, balki ijtimoiy masalalarni ham hal qilishga qaratilgan. U ish o'rinlarini yaratish, qashshoqlikni kamaytirish, sog'liq va ta'lim sohalarini rivojlantirishni ta'minlaydi.

Yashil iqtisodiyotga o'tish bir qator ustuvor yo'nalishlarni o'z ichiga oladi. Ularning eng muhimlari quyidagilardir:

Qayta tiklanadigan energiya manbaalariga o'tish. Neft, ko'mir va tabiiy gazga asoslangan an'anaviy energetika karbonat angidrid chiqindilarining asosiy manbaidir. Quyosh, shamol, gidro va geotermik energiya kabi toza energiya manbalariga o'tish iqlim o'zgarishiga qarshi kurashning eng muhim elementi hisoblanadi. Xalqaro energetika agentligi (IEA) ma'lumotlariga ko'ra, 2022-yilda global miqyosda qayta tiklanadigan energiya manbalari quvvati 295 GVt ga oshgan.

Yashil transport tizimi. Transport sektori atmosferaga zaharli gazlar chiqarishning katta ulushini tashkil etadi. Elektromobillar, vodorod yoqilg'isidan foydalanadigan transport vositalari va jamoat transportini rivojlantirish yashil iqtisodiyotning muhim yo'nalishidir. Tesla, BYD va boshqa kompaniyalarning rivoji elektromobillar bozorining tez sur'atda o'sishini ta'minladi.

Ekologik qishloq xo'jaligi. Organik dehqonchilik, biologik pestitsidlar, suv tejovchi texnologiyalar va tuproq unumdorligini saqlash usullari qishloq xo'jaligini barqaror rivojlantirish uchun zarurdir. Bu yo'nalish oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash bilan birga ekologik zararni kamaytiradi.

Chiqindilarni boshqarish va qayta ishlash. Plastmassa, qog'oz, metall va boshqa materialarni qayta ishlash tabiiy resurslardan foydalanishni kamaytiradi va chiqindilar bilan bog'liq ekologik muammolarni hal qiladi. Ayrim rivojlangan mamlakatlarda qayta ishlash darajasi 60-70% ga yetadi.

O'zbekiston geografik joylashuvi, iqlim sharoiti va tabiiy resurslari nuqtai nazaridan yashil iqtisodiyotni rivojlantirish uchun katta salohiyatga ega. Mamlakatimiz quyosh

energiyasi bo'yicha dunyoning eng boy hududlaridan biridir – yiliga 300 dan ortiq quyoshli kunlar va 1 kv.m ga yiliga 2000 kVt·soat energiya tushadi.

Xulosa. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, yashil iqtisodiyot zamonaviy dunyoda barqaror rivojlanishni ta'minlashning asosiy yo'li hisoblanadi. U ekologik muammolarni hal qilish bilan birga iqtisodiy o'sish va ijtimoiy farovonlikni ta'minlaydi.

Yashil iqtisodiyotning asosiy afzalliklari quyidagilardir: tabiiy resurslardan samarali foydalanish, iqlim o'zgarishiga qarshi kurashda hissa qo'shish, yangi ish o'rinlarini yaratish, iqtisodiy raqobatbardoshlikni oshirish, aholining hayot sifatini yaxshilash, kelajak avlodlar uchun barqaror muhit yaratish.

Mamlakatimiz uchun yashil iqtisodiyotga o'tish nafaqat zarurat, balki yangi imkoniyatlarni ochadi. Mamlakatning quyosh va shamol energiyasi salohiyati, qishloq xo'jaligi resurs bazasi va inson kapitali yashil iqtisodiyotni muvaffaqiyatli rivojlantirish imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. UNEP (2011). Towards a Green Economy: Pathways to Sustainable Development and Poverty Eradication. United Nations Environment Programme.
2. Brundtland, G.H. (1987). Our Common Future: Report of the World Commission on Environment and Development. Oxford University Press.
3. International Labour Organization (2018). World Employment and Social Outlook 2018: Greening with Jobs. ILO Publications.
4. International Energy Agency (2023). Renewables 2022: Analysis and forecast to 2027. IEA Publications.
5. Pearce, D., Markandya, A., & Barbier, E. (1989). Blueprint for a Green Economy. London: Earthscan.
6. Abduganiyev, A.A., Xo'jayev, A.N. (2021). O'zbekistonda yashil iqtisodiyotni shakllantirish muammolari va yechimlari. Iqtisodiyot va ta'lim jurnali, 22(3), 45-52.
7. World Bank (2022). Green Economy Transition in Uzbekistan: Challenges and Opportunities. World Bank Group.